

OPENBAAR MINISTERIE

Parket-Generaal

Gespreksnotitie t.b.v. rondetafelgesprek over de toekomst van thuisonderwijs en leerplicht d.d. 7 oktober 2026

Vrijstelling van de leerplicht onder artikel 5 onder b Leerplichtwet

In Nederland zijn kinderen vanaf 5 jaar leerplichtig. In sommige gevallen kan er vrijstelling gevraagd worden van de leerplicht. Bijvoorbeeld vanwege ziekte of 'richtingsbedenking'. Dit laatste betekent dat er volgens de ouders geen scholen in de nabije omgeving zijn, die aansluiten bij hun geloofsovertuiging of levensopvatting.

Ouders moeten elk jaar een nieuwe kennisgeving indienen om beroep te doen op de vrijstelling. De aanvraag wordt beoordeeld door de leerplichtambtenaar op basis van de wettelijke, formele vereisten. Indien de leerplichtambtenaar de aanvraag niet afwijst ontstaat de vrijstelling van rechtswege. Indien de leerplichtambtenaar het verzoek wel afwijst wordt proces-verbaal opgemaakt en stroomt de zaak via de strafrechtelijke route in bij het Openbaar Ministerie (OM). Het OM brengt deze zaken aan op een strafzitting voor een overtreding van de Leerplichtwet. Ter zitting beoordeelt de strafrechter het beroep op vrijstelling en volgt bij een eventuele strafrechtelijke veroordeling een (voorwaardelijke) boete van een paar honderd euro voor de ouders. In veel zaken wordt er hoger beroep of cassatie ingesteld en zelfs doorgeprocedeerd tot het Europese Hof. Dit betreffen lange en complexe procedures.

In 2024 hadden meer dan 2100 jongeren een vrijstelling van de leerplicht vanwege richtingsbezwaren. Wanneer de leerplichtambtenaar het verzoek tot vrijstelling afwijst, wordt er een proces-verbaal opgemaakt. In 2024 ging het om zo'n 75 strafzaken¹.

Wisselende jurisprudentie en uiteenlopend beleid bij gemeenten

De afgelopen jaren is gebleken dat het toetsingskader waarmee de leerplichtambtenaren de vrijstellingen beoordelen, onvoldoende duidelijk is. Gemeenten gaan verschillend om met het beoordelen van de verzoeken en de procedures zijn lang en complex. Daarnaast zijn er uiteenlopende uitspraken van de verschillende gerechtshoven te zien, er is geen eenduidige lijn. Het OM heeft in 2025 geconstateerd dat deze zaken daardoor – juridisch gezien – te weinig houvast bieden voor strafrechtelijke handhaving. Mede op advies van het Wetenschappelijk Bureau OM heeft het OM in maart 2025 besloten om deze zaken, niet meer voor een inhoudelijke beoordeling te vervolgen. Er werd enkel nog vervolging ingesteld indien niet werd voldaan aan de formele wettelijke vereisten.

¹ Het OM registreert deze zaken niet automatisch. De aantallen zijn gebaseerd op handmatige tellingen.

Arrest Hoge Raad: leerplichtvrijstelling openbaar onderwijs alleen in uitzonderlijke gevallen

In april 2026 heeft de Hoge Raad een nieuw arrest² gewezen. In dit arrest heeft de Hoge Raad getracht om duidelijkheid te verschaffen over de grenzen die het recht op onderwijs stelt aan de mogelijkheid om een beroep op vrijstelling van de inschrijfplicht wegens overwegende bedenkingen te honoreren. Daarbij betreft de Hoge Raad de wijze waarop het recht op onderwijs in de loop van de tijd vorm heeft gekregen in de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) en in internationaalrechtelijke en Europeesrechtelijke bepalingen.

De Hoge Raad is van oordeel dat met betrekking tot openbare scholen alleen nog met succes een beroep kan worden gedaan op de vrijstellingsgrond als komt vast te staan dat het onderwijs op alle openbare scholen binnen redelijke afstand van de woning, voor zover dat onderwijs godsdienstig, levensbeschouwelijk of maatschappelijk van aard is, niet plaatsvindt op een objectieve, kritische en pluralistische manier.

Dit betekent in de praktijk dat een beroep op deze vrijstellingsgrond, waar het gaat om openbaar onderwijs, nog slechts onder uitzonderlijke omstandigheden zal kunnen slagen. Het belang van het kind bij het volgen van schoolonderwijs staat daarbij voorop. Thuisonderwijs voorziet hier (volgens de nu geldende Leerplichtwet) niet in. Het arrest biedt een aangescherpt toetsingskader voor de strafrechter.

Gevolgen handhaving n.a.v. arrest Hoge Raad

Het arrest van de Hoge Raad is duidelijk als het gaat om het recht op onderwijs. Het recht op onderwijs mag niemand worden ontzegd en mag niet ondergeschikt worden gemaakt aan het recht van ouders om zich voor hun kinderen te verzekeren van opvoeding en onderwijs, die overeenstemmen met de eigen godsdienstige en filosofische overtuigingen. Dit recht van ouders wordt volgens de Hoge Raad in Nederland voldoende gewaarborgd vanwege de vrije schoolkeuze of het recht zelf een school op te richten.

Voor de handhaving van de huidige Leerplichtwet betekent dit dat indien ouders menen dat er geen school is overeenkomstig de eigen overtuiging of religie binnen redelijke afstand van hun woning is, zij hun kind dienen in te schrijven op een openbare school. Indien ouders vervolgens weigeren hun kind op een (openbare) school in te schrijven, dient de leerplichtambtenaar altijd proces-verbaal op te maken en is de toets voorbehouden aan de rechter.

Door het arrest van de Hoge Raad wordt het toekennen van een vrijstelling op grond van artikel 5 onder b Leerplichtwet in feite zeer strikt beperkt, maar toch

² ECLI:NL:HR:2026:658/659

blijft de mogelijkheid voor ouders bestaan om onder de huidige Leerplichtwet wel steeds een beroep op vrijstelling 5 onder b Leerplichtwet te blijven doen.

Belang van het kind en het recht op onderwijs voorop

Vooropstaand is alle onduidelijkheid omtrent de vrijstelling op grond van 5 onder b Leerplichtwet niet in het belang van het kind. In overleg met het OM en het Ministerie van OCW hebben Ingrado en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten een handreiking³ opgesteld voor leerplichtambtenaren over de wijze waarop na het arrest van de Hoge Raad met deze vrijstellingen kan worden omgegaan. Deze handreiking is echter niet bindend. Gemeenten kunnen hier zelf beleid voor opstellen.

In de praktijk gebeurt dit ook op uiteenlopende manieren, bijvoorbeeld bij de vraag of een overgangsjaar wordt gehanteerd voor kinderen die eerder een vrijstelling hadden. Dit zorgt opnieuw voor rechtsongelijkheid.

Het OM ziet daarom, evenals verschillende andere betrokken partijen, de noodzaak om de wet aan te passen en artikel 5 onder b Leerplichtwet af te schaffen, al dan niet in combinatie met het wettelijk erkennen en reguleren van thuisonderwijs. Het is aan de wetgever om hier duidelijke keuzes te maken en de norm te stellen. De huidige praktijk levert veel onduidelijkheid op. Zolang artikel 5 onder b Leerplichtwet van kracht blijft, kunnen ouders nog wel een beroep op deze vrijstelling blijven doen. Terwijl met het arrest van de Hoge Raad het toetsingskader voor de rechter om het beroep op vrijstelling te honoreren zeer strikt beperkt is geworden.

Aangezien het strafrecht in alle gevallen het sluitstuk vormt, is het voor het OM van belang dat er duidelijkheid wordt geboden over het toekomstige wettelijk kader.

³ <https://www.om.nl/documenten/2026/06/11/handreiking-vrijstellingen-art-5-onder-b-leerplichtwet-nav-uitspraak-hoge-raad-april-2026>